

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ З АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Л.К. Лазарєва, Т.О. Мачай

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

У статті розглянуто новітні тенденції організації навчального процесу іноземних студентів з англійською мовою навчання. Визначено специфіку комунікативних потреб іноземних студентів англійського технічного факультету. Охарактеризовано найраціональніші форми роботи викладача зі студентами АТФ на заняттях з російської (української) мов.

З самого початку ХХІ століття світ відчув себе зовсім іншим, абсолютно не схожим на себе самого зразка ХХ століття. Суттєво змінилася географічна карта світу, активізувалися процеси диференціації, інтеграції, глобалізації. Однією із значущих рис сучасного глобалізованого світу є міграція населення, яка відбувається внаслідок певних політичних, економічних і соціальних причин. Сучасні тенденції розвитку світової спільноти свідчать, що у глобалізованому, полярному з усіх точок зору, світі тільки мирне співіснування, продуктивне співробітництво в усіх сферах життя представників різних народів, єдине розуміння базових цивілізаційних цінностей можуть призвести до прогресу, подальшої інформатизації суспільства, інтеграції людства у напрямку створення єдиної стратегії з розвитку такого гуманістичного простору, який би гарантував реалізацію найважливіших прав і свобод людини на безпеку існування, на працю, на навчання, на подальший розвиток особистості.

Значна роль у становленні розвитку актуальних соціополітичних процесів належить освіті, зокрема, вищій освіті. Прагнення до формулювання і створення єдиної стратегії розвитку, стандартизації вищої освіти в європейських країнах, стало, таким чином, нагальною потребою часу.

Останні десятиріччя в житті вітчизняної вищої школи показали, що було зроблено потужні кроки в напрямку реалізації загальноєвропейських освітніх тенденцій. Величезну, а можливо, й вирішальну роль у сфері формування сучасного світогляду, європейських і національно - державницьких ідеалів, загально гуманістичної етики й моралі, повинна відіграти вища школа. Закон України «Про вищу освіту», участь у Болонському процесі окреслюють нові вимоги щодо самого ставлення до змісту навчання національних та іноземних фахівців. У сучасних умовах формування багаторівневої системи освіти окремого статусу й певної уваги набувають факультети підготовки іноземних спеціалістів, де студенти навчаються англійською, французькою мовами. Такі факультети, відділення викликають значний інтерес збоку як українських, так і іноземних студентів із різних країн Азії і Африки. Особливості даної форми навчання превалююча роль відповідної європейської мови, оскільки саме нею здійснюється навчання спеціальності. Така навчальна практика вимагає

деякого переосмислення традиційних теоретичних положень методики викладання російської (української) мови як іноземної.

Як відомо, серед фундаментальних понять методики найважливішими є процес, цілі, зміст, принципи навчання. Виділяємо саме ці методичні категорії із базового корпусу всіх інших, які складають власне систему, тому що саме вони заслуговують на спеціальну увагу у визначеному аспекті. Розглянемо процес навчання. За будь-яких умов він залишається двостороннім і складається із двох процесів – викладання і навчання. Але оскільки навчання завжди спрямовано на досягнення конкретних цілей, воно залежить від певних соціальних і, головним чином, особистісних мотивів. Цілі навчання, під якими розуміються передбачувані здобутки сумісної роботи викладача і студентів, головними серед яких є комунікативна, загальноосвітня, й виховна теж вимагають певного розгляду. Підкреслимо, що комунікативна мета навчання полягає у тому, щоб сформувати і розвинути у студентів-іноземців комунікативну компетенцію, тобто навчити їх спілкуватися цільовою мовою. Іноземні студенти за умов такої форми навчання на сьогоднішньому етапі являють собою деякий не територіальний, але «мовний і соціальний анклав», закритий і непрозорий, що зводить до мінімуму будь-яку виховну діяльність викладача. Тільки деякі студенти в силу своїх особистісних характеристик прагнуть вийти за межі такого мононаціонального угруповування. Це відбувається у зв'язку із спільними спортивними, музичними та деякими іншими інтересами.

Всі методичні цілі реалізуються за допомогою використання відповідних методичних принципів: комунікативності, мовної системності, краєзнавчої спрямованості й урахування рідної мови студентів. Принцип комунікативності як провідний і визначальний передбачає добір і організацію навчального матеріалу. Функціонально-комунікативний опис мови, як відомо, може бути спрямований як від функції до форми, так і від форми до функції. У плані реалізації принципу комунікативності при навчанні студентів-іноземців нефілологічних ВНЗ формулюється декілька базових завдань: оволодіння мовою спеціальності; підготовка до спілкування з оточенням мовою навчання (цільовою мовою) як у побуті, так і в аспекті соціально-культурної тематики; вільне читання (без словника) літератури за фахом, газет, журналів, художньої літератури; підготовка до майбутньої роботи вивченою мовою у сфері перекладу спеціальної літератури, ведення ділової документації, листуванні і подібне. Говорячи про навчання студентів не російською (українською) мовою, слід підкреслити, що один із найважливіших мотивів спілкування, а саме - необхідність мовленнєвого обслуговування навчально-професійної і власне професійної діяльності, втрачає свою актуальність. Натомість на перший план виступає необхідність формування умінь і навичок у студентів-іноземців обслуговування спілкування у соціокультурній сфері, що є реалізацією загальноосвітньої мети навчання.

Провідний принцип визначає і зміст навчання, і вибір засобів і прийомів, які забезпечують процес навчання. Зрозуміло, що базовим змістом

навчання для цього контингенту є мовленнєва діяльність: її мотиви, мовленнєві операції, мовленнєві витвори (висловлення, тексти). Але очевидним є й те, що в цих курсах, хоч і в обмеженому вигляді, необхідне залучення і мовної системи, і текстів. Такий погляд на зміст навчання російської (української) мови як іноземної для даної групи слухачів передбачає формування і комунікативної, і, у певному розумінні, метамовної компетенції.

Оскільки в нашому випадку навчально-пізнавальна діяльність студентів російською (українською) мовою в аспекті оволодіння майбутньою спеціальністю не реалізується, найбільш важливою вбачаємо країнознавчу спрямованість навчання, що передбачає актуалізацію матеріалів з української культури. Лінгвокраїнознавство, яке в традиційному підході виступає як особливий аспект, у нашому випадку стає провідним, базовим напрямом. Саме на матеріалах лінгвокраїнознавчої тематики ґрунтуються мовний і текстовий матеріали.

Принцип урахування рідної мови полягає в тому, що у процесі навчання необхідна орієнтація на рідну мову студентів або на відому мову посередник. Цей принцип розуміють у тому сенсі, що у навчальному процесі беруть участь дорослі люди, які мають певний мовний і мовленнєвий досвід, у свідомості їх існує певна мовна система, а можливо не однієї а двох, трьох мов. І таким чином викладання цільової мови і вся її організація спрямовані на формування у студентів нової, внутрішньої мовної системи. Цей процес формування відбувається під впливом усвідомлюваного знання вихідної мови (або мов). У процесі викладання ураховується три основні ситуації міжмовних співвідносин: максимального співпадання, часткового співпадання, відсутність фактів мови, що вивчається, у знаній мові. Слід враховувати, що за умови такої форми навчання явища інтерференції й переносів актуалізуються не тільки через традиційні причини, але й тому, що провідною для цього контингенту не цільова мова (мова навчання), а вихідна мова.

Однією з проблем навчання дорослих людей є оволодіння ними мовою як засобом спілкування. Це завдання вимагає від викладача з перших кроків спрямованої роботи на розвиток і вдосконалення комунікативної діяльності студентів. Оптимальну активізацію комунікативної діяльності дорослих забезпечує ділова гра. Її характеризують невичерпні можливості для створення різноманітних ситуацій, в які потрапляють люди в реальному житті, коли актуалізується необхідність щось сказати, спитати, аргументувати, обмінятися інформацією.

Ділова гра є методом активного навчання. Вона виступає засобом набуття знань, і в той же час розвиває індивідуальні якості студентів, сприяє формуванню їх мовної особистості. Ділова гра мотивує мовну діяльність. Мотивація стимулює і вдосконалює навчання.

В основі навчання за допомогою ділової гри лежать п'ять загально визнаних психолого-педагогічних принципів: ігрове моделювання навчальної діяльності іноземних студентів англійського технічного

факультету (деканат, лабораторія, банк, працівники гуртожитку) ; загальна діяльність учасників гри; діалогічне спілкування; проблемність змісту процесу; двоплановість ігрової діяльності.

Суть ділової гри визначає її основну мету – розвиток і вдосконалення навчальної і професійної компетенції студентів. Кожна гра орієнтує на певні аспекти навчальної і професійної діяльності, розв'язання конкретних проблемних задач. Оскільки мовне спілкування виступає змістом і метою навчання, то група студентів перетворюється у мовне товариство. Досягнення цієї мети передбачає розвиток певних навичок і умінь, вміння їх використовувати, активне засвоєння лексико-граматичного матеріалу.

Критеріями оцінки ділової гри є:

- 1) навчальна особистісна компетентність,
- 2) формування мовних навичок і умінь,
- 3) ефективність сумісної діяльності,
- 4) повнота і якість використання рольових ігор,
- 5) творчий підхід.

Ділова гра відновлює предметний і соціальний зміст навчальної і майбутньої професійної діяльності спеціаліста, моделює системи відношень, які характерні для цієї діяльності.

Особливості, що вирізняють ділову гру від традиційних методів навчання полягають у наступному: процес навчання викладач максимально наближає до реальної практичної діяльності; рольовий метод навчання, колективний метод навчання, створення певного емоційного настрою гравців.

Цей вид діяльності суміщує в собі навчальні і професійні елементи. У діловій грі засвоюється більше інформації, ніж на лекції. Вона виховує такі особистісні якості, як колегіальність, вміння керувати, підкоряти, взаємодіяти. Ділова гра прискорює процес перенесення навичок і умінь, сформованих на теренах рідної мови, в іншу дійсність, розвиває практичне мислення.

Ділова гра навчає студентів аналізувати різні життєві ситуації, залучаючи нові знання про культуру і традиції країни, де вони навчаються; ставити цілі і обирати оптимальні рішення, оцінювати отримані результати. Спілкування перетворюється на творчий, особистісно-мотивований процес, якщо студенти виконують мотивовані мовленнєві дії. Ділові ігри сприяють появі у студентів бажання спілкуватися на мові, яку вони вивчають (російську чи українську) не тільки під час занять, але і у позааудиторний час. Заняття з використанням цього виду діяльності відбуваються за високої активності студентів, у гарній психологічній атмосфері.

Доцільно зупинитися на характеристиці такого компоненту ділової гри, як запитання, що відіграє суттєву роль під час організації діалогічного спілкування на заняттях з вивчення мови (російської чи української). Для того, щоб навчити ставити запитання, викладач повинен сам приділити увагу діалогічним едностям. Це питання набуває актуальності під час ведення дискусії. Запитання стимулюють процес колективного пошуку, тому

заслужують найпильнішої уваги. Завдання керівника дискусії полягає не в тому, щоб він знав усі відповіді, а в тому, щоб умів стимулювати процес продуктивної мовної діяльності студентів.

Зазвичай розрізняють запитання двох категорій. До перших відносять запитання-завдання, які роздають студентам заздалегідь, аби зосередити їхню увагу на головних проблемах ситуаційної вправи. Другі – це поточні запитання, тобто ті, які викладач ставить під час обговорення в аудиторії. Ставити доречні запитання, про які студенти раніше й не думали і яких не чули, це певний спосіб пробудити в аудиторії жвавий інтерес та спонукати її до роздумів.

Важливо ретельно обміркувати тип і формулювання запитань, бо вони можуть спричинити дискусії дуже різного типу. Слід врахувати, що йдеться про формулювання запитань і відповідей у дорослій аудиторії, які мають вже вміння їх оформлювати рідною мовою. Краще обирати такі запитання, які можна обговорити, аніж просто відповісти на них.

Існує типологія запитань до якої входять такі категорії:

1) запитання, спрямовані на пошук інформації. Це запитання типу «хто?», «що?», «коли?», «де?», що вимагають фактологічних відповідей, які можуть прояснити певну важливу інформацію. Проте вони можуть також спричинити непродуктивне повернення до вже відомих фактів ситуаційної вправи. Це неминуче викликає нудьгу. Студенти відволікаються, і їхня слухова сприйнятливність різко падає.

2) аналітичні запитання. Це запитання «чому?», «як?», що стимулюють діагностичне та інтерпретаційне мислення, яке часто має вирішальне значення для досягнення того розумового стану, який сприяє засвоєнню вміння та навичок.

3) підбурювальні запитання. Це запитання типу «чому?», які спонукають студентів поширювати і поглиблювати їх аналіз, даючи ствердні відповіді або реагуючи на контраргументи. Коли студента стимулюють інтелектуально, рівень за ангажованості цього індивіда та колективна увага й напруженість в аудиторії зростають.

4) дієві запитання. Це запитання типу «що Ви зробите, коли, як, чому?» примушують студентів приймати рішення і мати справу з процесами реалізації, тому ці запитання можуть принести користь, якщо викладач багатиме поновити контроль над дискусією, яка відхилилася вбік, і спрямувати її куди слід.

5) гіпотетичні запитання. Це запитання «що ..., якщо ...», вони дозволяють викладачеві мови створити нові ситуації, які примусять студентів розширити зону свого мислення, відштовхуючись від різних припущень. У цей спосіб можна подолати різні фактологічні перешкоди або інформаційні провали, наявні в оформленні мовної ситуації.

6) прогнозні запитання. Це запитання типу «що станеться?», які примушують студентів поринути в непевність і надати конкретної форми своїм передбаченням. Ці запитання можуть принести користь, коли викладач знає, що сталося насправді, і збирається сказати про це після того, як

студенти дадуть свій прогноз, зробивши в такий спосіб можливою компаративну дискусію.

Визначивши вагу ділової гри і її компонента запитання у процесі організації вивчення мови у дорослій аудиторії, яка володіє рідною мовою і якоюсь європейською мовою, викладачеві варто приділити увагу навчальному тексту, що буде готувати до реалізації намічених цілей. Застосування вдалого навчального тексту у підручнику з російської (української) мови дозволить виробити і закріпити поглиблене знання дисципліни, навчить студентів орієнтуватися у практичному застосуванні отриманих навичок і знань. Завдання до цього тексту допомагають викладачеві встановити контакт і ступінь дистантності зі студентами, визначаючи тим самим рівень соціальної взаємодії у навчальному процесі. Адекватність лінгвістичного оформлення завдань впливатиме на якість навчального процесу, сприятиме підтримці комунікації, оскільки формулювання завдання – це зв'язок між адресантом і адресатом, за допомогою якого автор підручника (адресант) звертається потенційного адресата. Предметом аналізу у даному випадку є форми звертання і формулювання завдань, основною метою яких є напрямок і структурування навчального процесу (співпраці) в ситуаціях аудиторного навчання і в процесі самостійної роботи студентів, їх конгнітивно-комунікативної діяльності. Завдання повинні розумітися як важливий елемент, який включений у систему взаємовідносин між викладачем і студентом, і як ланка, яка у ланцюгу навчальних дій виділяється з тим, що їй передувало, і с тим що йтиме після неї (взаємодія вправ, текстів, презентацій і контролю).